

niet nog veel meer is „verslept” door de bewoners en niet een veel meer onregelmatige verspreiding in boeren- en andere tuinen heeft verkregen, ook op de zandgronden van Drente. Aan de andere kant is het merkwaardig, dat de eventueel wilde (oorspronkelijke) groeiplaatsen zó grondig zijn verdwenen.

De giftige eigenschappen van de plant voor het vee, dat de plant onaangeroerd schijnt te laten, zou dit niet kunnen verklaren, maar wel is mogelijk dat de boerenbevolking hetzij de planten heeft uitgestoken en het sierlijk bloeiende bolgewas naar hun erven heeft overgebracht (zoals te Nijeven), dan wel door intensieve kunstmestbemesting heeft uitgeroeid op de natuurlijke groeiplaatsen. In de handel zal ze wel niet meer te krijgen zijn, al werd zij wel door de kwekers gebruikt om mee te kruisen, ter verkrijging van onze tegenwoordige grootbloemige cultuurrassen.

In ieder geval hoop ik hiermede de belangstelling voor deze ouderwetse boeren-tijlozen te hebben gewekt. Sneeuwkllokjes en tijlozen zijn in de boerenhofjes met hun grasveldje (bleekje) nagenoeg de enige bloembolgewassen in het oude Drente.

Leucojum vernalis, het Lenteklokje, zag ik totnutoe alleen in groot aantal op het terrein van de familie Tonckens te Westervelde, ten zuiden van Norg, waar ze zich ook uitbreiden. Er is echter nog plaatselijk een plant der Drentse beekdalen, waarvan het uitroeien door overplanten in tuintjes mij bekend is, nl. de Stengelloze sleutelbloem (*Primula vulgaris* Huds.) de zg. „pannekoekjes” der Drentse kinderen. Bij Amen en Ekehaar (ten ZO van Assen), in het dal van het Amerdiepje, bij Anderen en tussen Loon en Gasteren, in het stroomgebied van het Loonerdiep groeiden vroeger veel meer *Primula*'s dan nu. Ze zijn bijna verdwenen. Ik heb ze steeds schaarser zien worden in de laatste 40 jaren, terwijl minder opvallende begeleiders, zoals de Zwarte rapunzel, Goudveil en Muskuskruid nog steeds standhouden. Toch heb ik nog steeds hoop, ergens in ZO-Friesland of ZW-Drente een plekje te vinden in het landschap der lage weiden met bosjes en rietlandjes, waar heel stilletjes onze vroege tijlozen nog groeien en bloeien. In ieder geval moeten ook ZO-Friesland en de kop van Overijssel nog veel beter doorzocht worden.

DE BRANDGANZEN (*Branta leucopsis*) VAN DE BANT

M. F. MÖRZER BRUIJNS.

R.I.V.O.N., Mededeling nr. 19.

De Brandganzen van de polder De Bant hebben in de kringen van de vogelwaarnemers langzamerhand vermaardheid gekregen. Niet ten onrechte. Het is immers een voorrecht er getuige van te zijn, dat een terrein zich in de tijd van enkele jaren ontwikkelt tot één van de belangrijkste overwinteringsgebieden van één van de zeldzaamste ganzesoorten van Europa.

De polder De Bant bevindt zich aan de Friese waddenzeekust ten noorden van Anjum in de gemeente Oostdongeradeel. Het is een nog jonge graslandpolder, die pas in 1951 definitief werd bedijkt. De hoge kwelders waren daarvoor reeds omstreeks 1945 van een voorlopige kade voorzien. De voorheen zilte kweldervegetaties zijn daardoor verzoet. Of het direct daar-

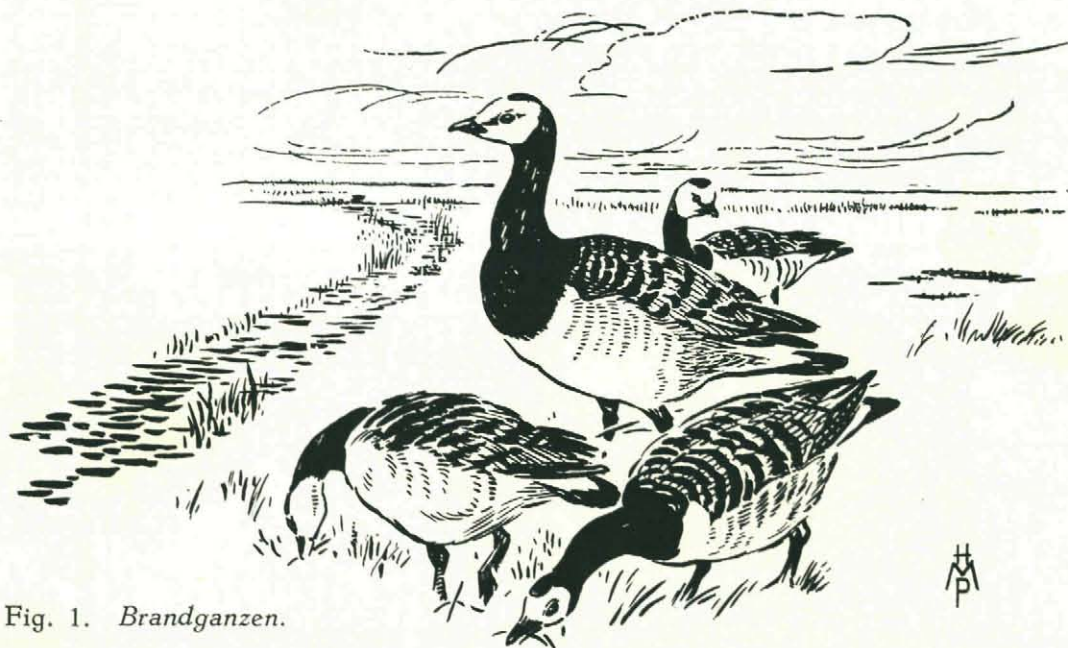

Fig. 1. *Brandganzen*.

mede verband hield is niet met zekerheid te zeggen, maar na de bekading en bedijking zijn er steeds meer en geregelder Brandganzen in de polder gekomen. In de laatste jaren overwinterden er bijna iedere winter zelfs enige duizenden exemplaren. Het is niet precies bekend waar deze ganzen zich vroeger ophielden. Ten dele zijn het vermoedelijk wel vogels, die voorheen pleisterden op de brede kwelders aan de noordkust van Groningen, bij Uithuizen en Uithuizermeeden (Brouwer 1956). Deze kwelders zijn voor de ganzen door inpoldering en door landaanwinningswerken verloren gegaan. Het is evenwel waarschijnlijk, gezien de aantallen, dat ook Brandganzen van elders naar De Bant zijn gekomen.

De Brandganzen, die in Nederland overwinteren, komen, voor zover bekend, uit een betrekkelijk klein broedgebied in Noord-Europa, o.a. Spitsbergen. Het overwinteringsgebied, waarvan Nederland deel uitmaakt, strekt zich uit over Denemarken, Noordwest-Duitsland en zuidelijk tot in

België en Noord-Frankrijk. Met strenge vorst trekken de vogels stellig verder naar het zuiden, terwijl zij in zachte winters wellicht noordelijker blijven hangen. Het zou de moeite waard zijn dit eens nauwkeuriger uit te zoeken.

Nu zij in de polder De Bant zo geregeld komen, is dat een mooie gelegenheid iets meer omtrent hun gedragingen en levensvoorwaarden aan de weet te komen. Stelselmatige waarnemingen in één gebied kunnen in dat opzicht allerlei bijzonderheden aan het licht brengen, die bij incidentele waarnemingen niet zo gauw opvallen.

De omstandigheden in de polder De Bant zijn voor de Brandganzen zeer gunstig. Zij vinden daar alles wat zij, net als alle wilde ganzen, nodig hebben: voedselsterrein, hier in de vorm van voor hen geschikte graslanden, om te grazen, voldoende rust om zich in deze voedselsterreinen ongestoord te kunnen ophouden en een grote watervlakte, hier de Waddenzee, in de nabijheid om een veilig heenkomen te kunnen zoeken.

De Brandgans is een schuwe vogel ondanks het feit, dat althans in Nederland vanwege zijn zeldzaamheid sedert 1950 de jacht op de soort niet meer is geopend. De vogels stellen door hun schuwheid hoge eisen aan de terreinen waar zij op de trek pleisteren en zijn nog kieskeuriger met hun winterkwartieren. Er zijn in verband daarmee maar enkele graslandcomplexen in Nederland, waar geregeld grotere groepen Brandganzen komen en blijven. Deze liggen voornamelijk in het kustgebied en vallen mede daardoor en slechts bij uitzondering samen met de pleisterplaatsen van andere wilde ganzesoorten.

De polder De Bant heeft blijkbaar geschikt grasland, hoewel wij nog niet weten waarom. Er is uitwijkmogelijkheid en er is rust. Dat laatste is enerzijds te danken aan de afgelegen ligging, anderzijds aan het lofwaardig besluit van het Waterschap Anjumer en Lioessener kolken, de jacht in de polder De Bant niet te verpachten, en aan het initiatief van „It Fryske Gea” toezicht te laten houden, speciaal in de tijd dat de Brandganzen er zijn. Het toezicht wordt uitgeoefend door de heer Hoekstra, de bewoner van de hoeve „het Banthuis”. Hij kent zijn Brandganzen door en door en weet van allerlei over hun doen en laten te vertellen.

De eerste ganzen komen gewoonlijk eind oktober. Meestal enkele tientallen. De aantallen lopen dan snel op, zodat er in november al honderden zijn en in december en januari wel tot 5000. Gewoonlijk blijven

de ganzen de hele winter door, maar met strenge vorst met veel sneeuw trekken zij weg (bv. in februari 1956). Met het invallen van de dooi komen zij weer terug al is het niet meer met zulke grote aantallen. Tot einde maart zijn er gewoonlijk nog geregeld Brandganzen in de polder, daarna komen er nog slechts afzonderlijke groepjes. Met een vroeg voorjaar, zoals dit jaar, gaan de ganzen al veel eerder weg, nl. eind februari, begin maart.

Onderstaand tabelletje geeft de waarnemingen weer, bij het Staatsbosbeheer bekend. Deze zijn afkomstig van mededelingen van de heer Hoekstra te Anjum, van de heer L. Zijlstra te Leeuwarden, van de heer Brouwer te Bilthoven, van eigen waarneming en uit de literatuur. De aantallen tussen haakjes betreffen waarnemingen in de omgeving van De Bant, niet in de polder zelve. De tabel is nog verre van compleet. Wanneer er lezers zijn, die nog aanvullende waarnemingen weten, houdt het R.I.V.O.N. zich aanbevolen voor bericht.

De Brandganzen slapen 's nachts doorgaans in de polder. Overdag blijven zij er grotendeels, maar met helder weer verlaten vele de polder 's morgens als het goed daglicht is met kleine groepjes om in graslanden elders te gaan grazen. Zij trekken dan o.a. geregeld naar de lage graslanden om de beide Anjumer kolken, een natuureservaat van „It Fryske Gea” gelegen tussen Anjum, Ezumazijl en Ee. Met mooi weer trekken de meeste vogels uit de

	okt.	nov.	dec.	jan.	febr.	mrt.	april
1951—1955		325	1200	4000			
1955—1956			25 : 5000	± 15 : 5000	0	10 : 1000 15 : 25 25 : 50	12 : ± 20
1956—1957	26 : 68 27 : 130	18 : 1000	19 : 2000	± 15 : 4000	11 : 2500 20 : 2000 25 : (200)	9 : 100 15 : (31)	

polder weg, al blijven er altijd wel een paar honderd achter. In de loop van de middag komen zij in kleine groepjes weer terug. Met slecht weer blijven praktisch alle vogels in de polder.

Hoewel de Brandganzen met hun grote groepen dicht opeen het grasland afgrazen, doen zij nauwelijks schade. Het gras wordt wel kort afgebeten, maar de planten stoeien in het voorjaar sterker uit, een goede dicht gesloten grasmat vormend. Deze geeft in de zomer, mede door de bemesting met de ganzemest goede opbrengsten. Men zou op hetzelfde grasland volgens Hoekstra naar schatting inplaats van de 4000 ganzen, wellicht 200 schapen kunnen weiden. Er is in de omgeving van Anjum evenwel geen speciale behoefte aan weidegrond voor schapen in de winter. Het wintergras behoeft daarom gelukkig aan de ganzen niet te worden misgund!

Het kan wel eens gebeuren, hoewel zeer zelden, dat de Brandganzen het grasland verlaten en invallen op het wintergraan van de nabijgelegen bouwpoolders. In 1954 is het bv. voorgekomen dat zij op een zondagmorgen een akker wintertarwe zo volledig hadden kaalgevreten, dat het er naar uitzag, dat van de oogst daar niets meer terecht zou komen. De schade viel toen, gelukkig voor de betreffende landbouwer, erg mee. Er bleek zelfs, dat er eigenlijk niet van schade gesproken moest worden. De

tarwe stoelde in het voorjaar namelijk prachtig uit. Zij stond dichter dan gewoonlijk, al waren de halmen korter dan normaal. De korrelopbrengst bleek tenslotte niet minder dan in andere jaren. Dit komt overeen met de proeven betreffende ganzenvraatschade aan graangewassen genomen door het Centraal Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek te Wageningen (vgl. Van Dobben 1953 en 1956).

Alle factoren helpen hier mee, de polder De Bant te maken tot een overwinteringsgebied, dat internationale betekenis heeft en, wat belangrijker is, die betekenis kan behouden. Het is uitermate verheugend, dat zoveel verschillende personen en instanties daaraan meewerken. Er is evenwel meer nodig om een gebied als dit blijvend in ere te houden. Het is te hopen, dat de wegen daartoe gevonden kunnen worden. De mensen, die naar de Brandganzen komen kijken, spelen daarbij niet in de laatste plaats een belangrijke rol. Eventuele waarnemers zullen zich te allen tijde moeten beheersen. Nimmer zullen zij de ganzen mogen opjagen, om het genoeg te beleven de vogels van nog iets dichterbij te kunnen bekijken dan de ganzen verdragen kunnen.

Er zijn hier dus mogelijkheden en het hangt van ons af of die mogelijkheden verwezenlijkt worden of niet.

Litteratuur:

- Brouwer G. A., 1956: De verarming van de fauna uit: Vijftig jaar natuurbescherming. Gedenkboek Ver. tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, p. 140.
- Cantecler, 1956: Duizenden ganzen vonden een vrijplaats aan de Lauwerszee. *Alg. Handelsblad* 15 januari 1956.
- Dobben, W. H. van, 1953: Landbouwschade door wilde ganzen. *Landbouwvoorlichting*, juni 1953 p. 46-47.
- Dobben, W. H. van, 1956: Ganzenschade in wintertarwe. *Verslag Centraal Instituut voor Landbouwkundig Onderzoek over 1955*, p. 141-144.
- Middelma, G., 1956: Vreemd gedrag van Brandganzen. *Natura*, febr. 1956, p. 18-19.
- Toornstra, D., 1956: Vreemd gedrag van Brandganzen. *Natura*, sept. 1956, p. 102.
- Veen, B. v. d., 1957: Enige gegevens betreffende Brandganzen. *Natura* 54, p. 11-12.